

Çeşitli Yönleriyle
KERBELA
(Tarih Bilimleri)

I. Cilt

EDITÖR
Doç. Dr. Alim YILDIZ

T.C. BAŞBAKANLIK
TANITMA FONU

KÜLTÜR ve TURİZM
BAKANLIĞI

SIVAS - 2010

**MEDENİLİK VERSUS BEDEVİLİK;
KERBELÂ KRİZİNİN EKONOMİ-POLİTİĞİ:
BAŞLANGICIN SONU - SONUN BAŞLANGICI**

Halis Çetin

GİRİŞ

İslam Mekke'nin bedevi ortamında doğdu. İslam'ın ilke ve yönlendirmeleri temelinde medeniydi. İslam yeni bir medeniyet inşası idi. Böylece bedevilik akımına ve birçok temel konuda onun eğilimlerine karşı koydu. İslam kabilevi yönelimlere karşı koymaya çalıştı. Bu durum güçlü bir şekilde İslam'ın kabile asabiyetine karşı savaşında, fertler arasında kan bağı yerine akide ve imana dayanan yeni bir bağ oluşturmasında ortaya çıktı. Medenilik akımı İslam, kan davası, güç, gasp, otlak ve su için savaş düşüncesini adalet, eşitlik gibi ilkeler ve din uğruna cihad, ümmeti savunmak ve mazlum insanlığı himaye etmek için düzenli savaş düşüncesiyle değiştirdi. Bu anlayışla, kabile sınırlarını aşarak, amaçları diğer bütün amaçların üzerinde olan önce kabileler üstü bir ümmet oluşturmasında sonra tüm insanlığa yönelmesinde açığa çıkar. Kabile, sosyal bir birim olarak kalmakla beraber Peygamber, onu ümmet içinde eritmeye çalıştı.

Muhammed'i medenilik yolunun ilan ettiği tüm ilkeler ve kriz alanlarının bütünlüklü bir şekilde sürdürülmesi istikrar arzusuyla açıklanabilir. Asıl olan sistemin asli ilkelerinin istikrarlı bir şekilde sürdürülmesidir. Muhammed'in Veda Hutbesinde de ifade ettiği ilkeler, bir siyasal sistemin istikrarı meşruiyet, temsil ve bölüşüm alanlarındaki temel ilkelerdeki ortak konsensüs düzeyine bağlıdır. Eğer bu istikrar bozulursa yerine tüm bu alanlarda krizler ortaya çıkar. Muhammed ile başlayan medenilik yolu tüm bu değerlere Osman dönemi hariç üç halife döneminde riayet etmeye çalışmıştır. Fakat bedevilik yolunun temsilcisi Muaviye ile birlikte bu istikrar alanları bir bir kriz alanlarına dönüşmüştür. Kerbelâ krizi ile de Muhammed'in medenilik yolu Hüseyin'in başı ile birlikte tamamen kesilmiştir. Yezid ile birlikte tüm bu istikrar alanları birer kriz alanlarına dönüşmüştür. Kerbelâ olayı ile ortaya çıkan krizler siyasal iktidar ve toplumsal konsensüs arasındaki uyumu bozduğu gibi medeni gelişimin tedrici ilerlemesinin de önünü tıkayacak çeşitli siyasal, sosyal ve ekonomik çatışmalara da kaynaklık etmiştir.

1. Kerbelâ Krizinin Tarihsel ve Siyasi Arka Planı

Kerbelâ olayı, Muhammed-Ali-Hüseyin çizgisi ile Ebu Süfyan-Muaviye-Yezid çizgisi arasındaki hayata ve mülke bakış açıları ile olduğu kadar tarihsel, kabilesel ve ekonomik iktidar çatışması ile de yakından ilgilidir. Bu iki geleneğin çatışmasındaki tarihsel arka plana indiğimizde karşımıza medenilik ile bedevilik, evrensellik ile kabilecilik, adalet ile güç arasındaki çatışmanın kaynaklarına da rastlarız.

Muhammed'in ve Ebu Süfyan'ın dördüncü batından dedesi olan Kusay'dan sonra torunları olan Haşim oğulları ve Ümeyye oğulları arasındaki kin, nefret, iktidar, rekabet, hasetlik, güç, mal, mülk ve çıkara dayalı çatışma İslam tarihinin tüm aşamalarında karşımıza çıkmıştır. Haşim oğlu Abdulmuttalip'in torunu Muhammed'in peygamber olması ve ona karşı savaştan Ümeyye'nin torunu Ebu Süfyan ile doruğa çıkan bu savaş her ikisinin de torunları olan Hüseyin ve Yezid'in savaştığı Kerbelâ krizinde ikinci geleneğin kazanmasıyla sona ermiştir. Bu tarihsel arka plan dikkate alınmadan medenilik ile bedevilik, evrensellik ile kabilecilik, adalet ile güç arasındaki çatışmanın simgesi Kerbelâ anlaşılabilir. Özünde bu savaş bir kabile taassubunun, bir iktidar savaşının, bir güç paylaşımının da yansımasıdır ki Kerbelâ'da söylenen "İşte şimdi Bedir'in intikamını aldık" sözünü bu meyanda okumak gerekir¹.

İkinci kuşak mücadele ise Ali ve Muaviye arasında olmuştur. Osman'ın öldürülmesi üzerine başlayan savaş yer yer iki aşiret arasındaki savaş olarak da anlaşılmıştır. Bu konuda Ali'nin Beni Ümeyye ve Muaviye ile ilgili kanaatleri bu tarihsel çatışmanın arka planına ve amacına yönelik ışık tutucu niteliktedir. Ali birçok hutbesinde, çatışmanın özünü İslam-cahileye, medeni-bedevi gelenek çatışması olarak dile getirmiş, diğer taleplerin bunu gizlemek için kullanıldığını ifade etmiştir. Hatta Ali daha da ileri giderek bu çatışmayı hak-batıl, iman-küfür, adalet-zulüm, ahlak-çıkarcılık dikotomisi üzerine oturtmuştur. Ali, Beni Ümeyye ile ilgili şu görüşlere sahiptir: "Uğrayacağımız fitneler içinde en çok korktuğum, Beni Ümeyye fitnesidir. Çünkü bu fitne kör gibidir, hiçbir şey görmez; karanlık gibidir hiçbir şey göstermez. Allah'a andolsun ki, benden sonra Ümeyye oğulları musallat olacak en kötü buyruk sahipleridir. Sizden ancak kendilerine fayda vereni sağ bırakırlar. Cahiliye devrinin karanlıkları gibi korkunç ne varsa geri gelip çıktığı zaman onda ne

1 Ünal Kılıç, Ebu Süfyan bin Harbin Hayatı, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sivas, 1998, sayı: II, s. 461-484.

2 Hz. Ali, Nehcül Belaga, Çev: Beşir Işık vd., Birleşik Yay., Ankara, 1990, s. 121-122.

bir hidayet alameti vardır, ne de uyarıcı bir bilgi vardır²”. Ali, Beni Ümeyye'nin bir kabileden çok bir paradigmayı temsil ettiğini ve bunun da Muhammed'in getirdiği medeni gelenekle taban tabana zıt olduğunu çok iyi biliyordu. Özellikle Beni Ümeyye'nin cahiliye geleneklerini, kültürünü ve ilkelerini İslam kisvesi altında dönüştüreceğini düşünüyordu. Bu bağlamda bedevi kabilesel cahiliye geleneğini onun zamanında temsil eden Muaviye'yi de bu çerçevede analiz ediyordu: “Benden Osman'ın kan bedeline isteyenler, sütü kesilmiş anadan süt emmek, ölü bidati (cahiliye adetini) diriltmek istiyorlar³. “Ya onunla (Muaviye ile) savaşmam ya da Muhammed'e geleni inkar etmem gerekir⁴” diyordu.

Bu tarihsel arka plan ve Ebu Süfyan-Muaviye örneklerinden de anlaşılacağı gibi iki akım arasındaki asli fark hayata, mülke ve iktidara bakış açısındaki farktır. Bir tarafta adaleti merkeze koyan medeni bir yol çizgisi varken diğer tarafta gücü esas alan bir bedevi gelenek birlikte, hatta iç içe yol almaktadır. Bu iki geleneğin son hesaplaşma temsilcileri Hüseyin-Yezid ve savaş arenası da Kerbelâ olacaktır.

2. Medenilik Versus Bedevilik

Medenilik yolunun lideri Muhammed, gelenek ve kabile düşüncesinin ve güce dayalı keyfi gelenek uygulamaların yerini tutmak üzere devlet ve hukuk düşüncesini yerleştirdi. Kabile dışındaki otorite bedevilere yabancı gelen bir düşünceydi. Onlar kabile geleneği dışında herhangi bir kanun tanımazlardı. Oysa İslam, otoritenin yalnız Allah'a ait olduğunu, otoritenin ancak onun adıyla var olabileceğini belirterek, yönetimin adaleti gerçekleştirmeyi ve ümmeti korumayı hedeflemesi gerektiğini açıkladı. Yönetim şekli ise, uygulama şekli ümmete terk edilen ve toplumsal meşruiyeti ve konsensüsü hedefleyen şuraydı. Muhammed, adalet için devlet ilkesini yerleştirdi. Şeriatı genel kanun yaparak, her şeyin üzerinde olduğunu ilan etti. Çünkü o, ilahi bir kanundu. Devleti, belli bir toprak parçası üzerinde yükselen politik bir kurum olarak değil temelde sosyal bir organizasyon, yani ümmet olarak kabul etti. Hepsinden çok daha önemlisi Peygamber olarak Muhammed dinî otoriteyle dünyevi otoriteyi şahsında toplamış ve dinî alanla siyasi alanı birbirinden ayırmamıştı⁵.

Muhammed, medenilik yolunun en önemli ilkesi olarak eşitlik konusunu da ciddiye aldı. Bu yüzden sosyal konularla da yakından ilgilendi.

3 Hz. Ali, Nehcül Belaga, s. 57.

4 Hz. Ali, Nehcül Belaga, s. 80.

5 Aziz Duri, İlk Dönem İslam Tarihi, Çev: Hayrettin Yücesoy, Endülüs Yay., İstanbul, 1991, s. 75-76.

İnsanlar arasındaki tüm kategorik ayrımları ve üstünlük iddialarını reddedip üstünlük ölçüsü takvayı temel aldı. Bu da İslam'da sosyal gelişime etki eden ilkelere biri olacaktı. Kan davası hakkını akrabalarından alarak, ümmetin sorumluluğu olarak vazetti, başka bir deyişle onu kan davasından hukuki bir cezaya dönüştürdü. Ekonomik alanda ise, maddi sıkıntıyı, farklılaşmayı hafifletmeye, sömürüyü yok etmeye yöneldi. Karşılıksız bir gelir ve toplumsal sömürünün kaynağı olan faizi şiddetle yasakladı. Fakirin yararına olmak üzere zekati emretti, sadaka ve infak konusunda ısrar etti, emeğe saygıyı ve alın terini kutsadı. Ekonomik temerküze ve zengin sınıf yaratmaya kaynaklık edeceği için gümüş ve altın stokunu yasaklayıp, kaynakların bir zümre elinde dolaşımını zulmün kaynağı olarak kınadı. Medeni olmanın ve insani erdemliliğin ölçüsü olarak ahlakı yüceltti. Onun için ahlak cahiliyeden kopuşun temeli ve ıslahatın direği idi. Medenilik yolunun en önemli yöntemi olarak da Muhammed, değişime ve teşri'ye tederrüc ilkesini sokarak gelişme mefhumunu kabul etti. Bu ise, bedeviliği ayakta tutan ve onu destekleyen statüko ve Mekke'de kökleşen çıkarlarla çelişen bir tavrıdır⁶.

İslam daveti yayıldı ama İslam'a girenlerin itici güçleri değişti. Kimisi hidayet ve imanla, kimisi ayrıcalıklardan faydalanmak için, kimisi gücünden korkarak daveti kabul etti. Bunun yanında yeni davetin anlaşılması için zamana ihtiyaç vardı. Aynı şekilde, güç ve önemi duruma göre değişebilse de eskisinin zayıflatıp yok olmadan önce yeniyle çatışması ve bu çatışmanın etkilerinin genel hayatta ortaya çıkması kaçınılmazdı. Bu çatışma, ilk dönem İslam tarihinin gelişmesinde en önemli etkenlerden biridir ve ana konumuzu oluşturan Kerbelâ krizinin de kaynağıdır. Eski burada kabile geleneklerinde karşımıza çıkıyor, yeniye ise, İslam daveti temsil ediyor. Daha Peygamber döneminde çatışma başlamıştı ve bu çatışma ölümünden sonra şu iki temel akım arasında cereyan etti: Bedevi (Kabileci) akım ve Medeni (İslami) akım. İşte bu ikisinin çevresinde ilk dönem İslam sürecinde, tarihimizin en önemli olayları meydana geldi. Kerbelâ olayı ile de eski düzen kaldığı yerden devam etmeye başladı.

Muhammed, yeni getirdiği dinin kemale ermesinden sonra ümmetine Veda Hutbesinde getirdiği dinin temel felsefesini ve kendisinden sonra karşılaşılabilecek krizleri şu üç başlıkta özetlemiştir: Meşruiyet, Temsil ve Bölüşüm.

1. Meşruiyet: Muhammed, Veda Hutbesinde sık sık ümmetinden ziyade insanlar diye hitap ederek evrensel bir sistem ortaya koymuştur. Çağrısının

muhabı her ne kadar Müslümanlar olsa da hedef kitle tüm insanlık olduğu açıktır. “Ey İnsanlar! Bugünleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz nasıl mübarek bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir, her türlü tecavüzden korunmuştur”, “Ey insanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim”, ifadeleri ile insanın doğuştan getirdiği temel haklara atıfta bulunmuş ve can, mal, namus ve kadın haklarından bahsederek evrensel bir misyon ve doğal hukuk vizyonunu ortaya koymuştur. “Ey insanlar! Cenabı Hak her hak sahibine hakkını vermiştir. Her insanın mirastan hissesini ayırmıştır. Mirasçıya vasiyet etmeye lüzum yoktur. Çocuk kimin döşğinde doğmuşsa ona aittir. Zina eden kimse için mahrumiyet vardır” ifadesi ile de doğal haklar teorisini güçlendirmiş ve sisteminin merkezine Hak ve Adalet ilkelerini yerleştirmiştir ve sisteminin meşruiyet kaynağı olarak temel hakları savunmuştur. Tüm bu meşruiyet düzeninin uygulanması ve korunması için de insanların keyfi davranışlarına değil bir hukuk metni ve anayasa olarak Kur’an’ı ve teamül hukuku olarak da kendi yasalarını meşruiyet kaynağı ilan etmiştir; “Ey müminler! Size iki emanet bırakıyorum, onlara sarılıp uydukça yolunuzu hiç şaşmazsınız. O emanetler, Allah’ın kitabı Kur-ân-i Kerim ve Peygamberin sünnetidir”.

2. Temsil: Muhammed, yine kimlik ve temsil olarak tüm insanları hedef almış ve “Ey insanlar! Rabbiniz birdir. Babanız da birdir. Hepiniz Âdem’in çocuklarıdır, Âdem ise topraktır. Arap’ın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap üzerine üstünlüğü olmadığı gibi; kırmızı tenlinin siyah üzerine, siyahın da kırmızı tenli üzerinde bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvadadır” diyerek insan merkezli bir söylem geliştirmiş, her türlü kategorik ayrımı sisteminden dışlamıştır. İnsan dışındaki hiçbir kategorik ayrımı sistemine dahil etmemiştir ki takva da ancak Allah ile kul ilişkisini belirler. Bu sistemin özü tüm yaklaşımların asli ve öncelikli olgusunun insan kimliği olduğudur. İnsan dışında hiçbir kimlik bu sistemin siyasal ve hukuksal yapısına müdahil edilemez. Müslümanlar arasındaki hukuk ise buna artı olarak kardeşliğin de eklenmesidir; “Mü’minler! Müslüman Müslüman’ın kardeşidir ve böylece bütün Müslümanlar kardeşirler”.

Muhammed, tüm insanların eşit olduğunu ilan ettikten sonra, insanlar arasındaki hukuki, siyasi ve idari temsil işlerinde de bu eşitliğe riayet edilmesini ve toplumun ortak sorunlarının çözümünde toplumdaki emanet alınan yönetim yetkisinin hiçbir ayrım gözetmeksizin ehline verilmesini emreder. Hatta bu konuya verdiği önemi çok dikkat çekici bir üslupla ifade

ederek, “Azası kesik siyahî bir köle başınıza amir olarak tayin edilse, sizi Allah’ın kitabı ile idare ederse, onu dinleyiniz ve itaat ediniz”.

Muhammed, tüm insanları hukuksal olarak eşit, siyasi olarak eşit kıldıktan sonra yönetimde tüm insanların eşitliğini savunur ve “Azası kesik siyahî bir köle başınıza amir olarak tayin edilse” ifadesiyle emir ve amir seçimini tayin ve halkın tespitine bırakmıştır. Burada yönetimin meşruiyetini ve ona itaat edilmesini iki ilkeye bağlamıştır: Halk tarafından tayin edilmesi ve “Allah’ın kitabı ile idare etmesi”. Birincisi temsil ve katılımı, ikincisi ise meşruiyette adalet ilkesini esas alır.

3. Bölüşüm: Muhammed, kurduğu sistemi bozacak en büyük tehdidin toplumsal, siyasal, hukuki, idari ve ekonomik imtiyazların ve rantların paylaşımından kaynaklanacağını farkındadır. Bu yüzden de, yeni medeniyetinde imtiyazlı hiçbir sınıf, ırk, kurum, kişi, aile vb. gibi kategorik ayrıma ve ayrımcılığa izin vermemiştir. Çünkü tüm bunlar ortadan kaldırmak için geldiği eski düzenin ilkeleridir. Bu yüzden, eşitlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde emaneti ehline vermek, kişiler arası yapılan sözleşmelere sadakat göstermek, mal dolaşımının ayrıcalıklı sınıf yaratmasını engellemek, zengin-fakir, efendi-köle vb. sınıfsal ayrımları tedricen yok etmek, devlet otoritesini keyfi kullanmamak, toplumun emaneti olan malı, mülkü ve idari görevleri bir sınıfın, grubun veya soyun iktidar temerküz aracına dönüşmemesini sağlamaya çalışmıştır.

Muhammed ölünce gizli dürtüler açığa çıktı ve ayrılıkçı bedevilik unsurları güçlerini vurgulamaya başladı. Böylece medeni akım ile bedevi kabileci akım arasındaki çatışmanın ilk belirtisi şiddetli bir şekilde Ridde savaşları adını verdiğimiz bir biçimde ortaya çıktı. Muhammed’e siyasi bağlılığını bildiren kabileler bunu onun kişiliğine bağlı zannettikleri için Ebu Bekir’e boyun eğmek için bir gerek görmediler.

Ayrıca bazı kabileler de zekâtı ağır bir boyun eğme sembolü kabul ettikleri için isyan ettiler. Bunlar zekât ödemediği İslam’a bağlı kalmaya hazırdılar. Zekâtı boyun eğme vergisi olarak görüyorlardı. Aslında Ridde savaşları önce Müslüman olup sonra irtidat edenlerin İslam’a geri çevrilmesi için değil, aksine devlet otoritesine isyan eden ve ona boyun eğmeyenleri devlet otoritesine sokmak için yapılan dinî-politik savaşlardı.

Buna ek olarak İslam davetinde başlangıcından beri dinin politikayla iç içeliğini de unutmamalıyız. Muhammed’in vefatından sonra medeni akım galip gelmiştir. Bu yayılma ise sadece dinin değil onunla özdeşleşmiş bir siyaset algısının da yayılması anlamına gelir. Bu olaylar, medeni bilinç derecesi açısından merkezi bir otorite ve bütünleşmeyi temsil eden

medenilik/şehirlilik ile başıboşluğu ve kuralsızlığı temsil eden bedevilik arasındaki farkı da göstermektedir⁷.

Bu şekilde medeni akım İslami bir imparatorluk kurmaya yöneldi. Bunun için savaşçı kuvvetlerin yeni alanlara yönlendirilmesi ve kabileci dar kalıpların dışına çıkması ve evrensellik ilkeleri ile kendini geliştirmesi gerekiyordu. Bu yayılma aynı zamanda medeni İslami akımın gücünü sembolize ettiği kadar, İslami akımın kabilevi akımı genel bir Arap akımına dönüştürmesini ve bu iki akımı İslami potada birleştirmeyi de içine alır. Her iki gelenek de karşılaştıkları yeni medeniyetlerin dinlerini, kültürlerini ve geleneklerini kendilerine uyumlu hale getirerek onlara benzeşmeye başladı. Daha da önemlisi yeni mal, mülk ve servet kazanmaktan kaynaklanan ekonomik bir temerküz gücünün ve akımının oluşması, bunun yaşam standartlarına ve siyasete etki edecek ve yönetecek güce ulaşmasıdır⁸.

Tüm bu tarihsel ve teorik arka plan göz önüne alındığında bu iki gelenek arasındaki çatışma başta meşruiyet olmak üzere temsil ve bölüşüm alanlarında yeni kriz kaynakları olarak ortaya çıkacaktı. Çünkü artık, sadece inanılacak ve yayılacak bir din değil, aynı zamanda temsil edilecek, faydalanılacak ve bölüşülecek bir devlet, mal ve mülk iktidarı da vardır. Ve Lord Acton'ın belirttiği evrensel kural İslam için de geçerlidir; "İktidar bozar, mutlak iktidar mutlaka bozar".

3. Meşruiyet ve Krizi

Meşruiyet, siyasal iktidarın amaçlarını ve eylemlerinin niteliklerini topluma kabul ettirme sorunudur. Bir meşruiyet kaynağı aramayan, düzenleyici ya da uygulayıcı gücünü bir 'yasa'ya bağlı kılmayan siyasi yönetim var olamaz. Bir ilkeye ya da yasaya gönderme yapılmadan siyasi iktidar kullanılamaz, sürdürülemez. İktidar, toplumu ne adına yönettiğini söylemeden, toplumdan onay almadan meşrulaşamaz⁹. Bir ilk sebep arayışı olarak 'ideal' bir düzeni, sağlam bir temellendirmeyi, aşkın bir değer veya ilkeyi ve gelecek için davranış kalıplarını, dürtülerini içeren popüler bir egemenlik ve kuşatıcı bir bütünlük arayışı¹⁰ olan meşruiyet, bir düşünce ve eylemin haklı bir kökene dayandırılıp rasyonelliğinin ispatlanması çabası olarak da değerlendirilebilir.

Muhammed'in getirdiği ve merkezinde adalet olan yeni medeniyet ve meşruiyet yolu, çok güçlü, yoğun ve yaygın bir şekilde Ebu Süfyan'ın

7 Aziz Duri, İlk Dönem İslam Tarihi, s. 82-85.

8 Aziz Duri, İlk Dönem İslam Tarihi, s. 86-89.

9 Cemal Bali Akal, Yasa ve Kılıç, Afa Yayınları, İstanbul, 1991, s. 7.

10 Franco Ferrarotti, "Legitimation, Representation and Power", Current Sociology, V: 5-2, Sum.87, s. 23.

temsilciliğini yaptığı cahili ve bedevi geleneğe geçici olarak üstün olmuştur. Geçici olarak, çünkü geleneğin çok güçlü tarihsel ve kültürel normları toplumsal hafızanın derinliklerinde varlığını sürdürmüştür. Muhammed'in Veda Hutbesindeki uyarılarını bu açıdan okumak gerekir. Gelenek, insanların iradelerinden ve eylemlerinden bağımsız olarak siyasal hayatı ve onun işleyiş şekillerini tayin eden, onu idare eden, siyasal iktidarı ve toplumu kontrol eden tarihi siyasal ve toplumsal kanunlardır. İnsan hayatının toplumsal kurulması din, tarihsel bilinç, kültür, ırk, yurtseverlik, aile veya soy gibi birçok temel bağlaşmadan oluşan gelenek toplumda ortak kimlik yaratıcı değerler manzumesi olarak varlığını ve gücünü Muhammed'in yönetim döneminde de devam ettirmiştir. Sadece tekrar hâkimiyeti ele geçireceği günün şartlarının olgunlaşmasını beklemektedir. Bu gelenek içinde bekleyeduran temsilcileri ise Ebu Süfyan ve oğlu Muaviye'dir. Her ikisinin de bu şartlar olgunlaştığında nasıl eski geleneğin değerleriyle hareket ettiğinin örnekleri daha önce aktarılmıştı.

Muhammed, cahilliye olarak adlandırdığı bu gelenek ile asla uzlaşmamış, ona ait tüm alanlara kendi paradigmasını ikame etmeye çalışmıştır. Bu nedenle yeni bir medeniyet ve toplum yaratmak için cahiliyyeye ait tüm değer ve ilkeleri sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ve ahlaki alandan dışlamıştır. Yeni toplumuna ortak bir tarihsel miras yaratma, ortak bir şuur ve kültür oluşturma yoluyla toplumsal uyumu ve insani onuru geliştirmeye çalışmıştır. Bu yeni bir medeniyet ve yeni bir tarih yazımı ve yeni bir "toplum kurum"udur. Ve Muhammed bunu zora, baskıya ve tepeden inme değiştirme yasalarına dayanmadan yapmaya çalışmıştır. Onun temel ilkesi meşruiyet, adalet ve konsensüs oldu. Ayrıca bir yönetimin çözmesi gereken üç kriz alanı olan meşruiyet, temsil ve bölüşüm alanlarında da hukuk, insan, liyakat, adalet ve hakkaniyet ilkelerini ikame etmiştir. Belki de bu yüzden Carlyle'in ifadesiyle "başında taç bulunan hiçbir imparator kendi eliyle yamanmış bir hırka giyen bu adam kadar saygı görmemiştir"¹¹. Çünkü o, hayatın ve eşyanın ruhuna nüfuz eden bir hakikat, adalet ve eşitlik savunucusuydu¹². Tüm bu değişiklikler bütünü insanların benimsemiş oldukları bağlılık odağının kabileden topluma, keyfilikten hukuka, hiyerarşiden eşitliğe, "yerel"den "evrensel"e doğru bir yükselmenin göstergesidir. Kerbelâ kriziyle başlayan Emevi bedevi gelenek ise tüm bunların tersine çevrilmesinin hikayesidir. Kerbelâ Krizi, bedeviliğin medeniyetten, kabilenin evrensellikten, gücün adaletten, keyfiliğin hukuktan,

11 Thomas Carlyle, Kahramanlar, Çev: Behzat Tanç, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1976, s. 118.

12 Thomas Carlyle, Kahramanlar, s. 95, 124.

despotizmin meşruiyetten intikam almasıdır. “İşte şimdi Bedir’in intikamını aldık” narasının anlattığı şey, tam da budur.

Emevi bedevi geleneği içinde araçsallaştırılmış dinsel meşruiyetin en önemli özelliği, tamamen hiyerarşik olmasıdır. Toplumu kontrol altında tutmak için toplumun çıkarları ile siyasal iktidarın çıkarlarının örtüştüğüne toplumun inandırılması için din kullanılmıştır. Bu inanç içerisinde nesneleştirilmiş insanlar amaç-araç, özne-nesne ikilemleri arasında yok edilmiş ve bu dinsel hiyerarşi ve kutsanma içerisinde eritilip dönüştürülmüştür. Bu çerçevede din ile devlet birbiri içine girmiştir. Neyin neyin amacı veya aracı olduğu gerçekliği yok olmuştur. Din ve devlet uzlaşma ve işbirliği içinde birbirlerini meşrulaştırmışlar ve beslemişlerdir. Din, saltanatın ihtiyaç duyduğu toplumsal kabule ve itaate hizmet etmiş, ideolojik haklılaştırma ve kanunlarının meşru olduğuna yönelik inanca ve alternatiflerinden daha takdire şayan olduğuna yönelik kabulü beslemiştir. Dinsel iman ve ibadet ile siyasal bağlılık ve boyun eğme birbiri içinde eriyip kaynaşmıştır. Emevi sultanlarının toplumsal birlik ve beraberliği sağlamak, kendi eylemlerinin meşruiyetlerini dine dayandırmak, liderliği güç/kader olgularıyla topluma aşlamak gibi eylemlerinin kökeninde bu kaynaşmanın ipuçları gözlemlenebilir.

Yeni din, artık hiyerarşik bir toplumsal sistem, psikolojik bir toplumsal uyum, sosyolojik bir toplumsal çıkar ve ekonomik bir temerküz düzenini savunur hale gelmiştir. Bu da zaten başlangıcın sonu, sonun başlangıcı dediğimiz meşruiyet krizidir.

Muhammed öncesi dönemde yönetimler meşruiyetlerini hukuksal kimlikte değil, geleneksel, kabilesel, dinsel, yerel zeminlerde bulmaktadırlar. Muhammedî geleneğin meşruiyet kaynağı hukuktur. Hukukun kaynağı ise öncelikle Kuran ve kendi uygulamaları olmuştur. Ama asla keyfiliğe ve adalet dışı uygulamalara izin vermemiştir. Her yaptığı işin hukuki ve toplumsal meşruiyetini öncelemiştir. Bu bağlamda şura müessesine oldukça önem vermiştir. Yeni kurulan düzende yönetim kendisini tam olarak toplumsal rıza alanında temsil edebilmek için toplumsal yapının tüm aktörlerini katılım ve bütünleşme sürecine dahil etmiştir. Bu gelenek siyasal, idari, hukuki ve toplumsal konularda hiçbir kategorik ayrıma izin vermemiştir. Yönetim ile toplumsal rıza birbiriyle tamamen örtüşerek meşruiyet toplumdan menkul hale dönüştürülmüştür. Muhammed, bu toplumsal konsensüsü sadece kendisine inanan Müslümanlarla değil aynı zamanda Medine’deki diğer toplumsal kesimlerle de yapmıştır. Tarihte

Medine Vesikası olarak anılan belgenin özü de siyasal yönetim için toplumsal meşruiyetin sağlanması kaygısıdır.

Bu yüzden, Kerbelâ olayı her şeyden önce bir meşruiyet krizidir. Meşruiyet krizi, daha önce de belirttiğimiz gibi klasik meşruiyet kaynakları ile onların yerine ikame edilen yeni meşruiyet kaynakları arasındaki çatışma veya uyumsuzluk sorunudur. Muaviye ve Yezid, klasik Muhammedî medenilik yolunun tüm temel ilkelerini yok sayarak başta temsil olmak üzere yeni sistemlerini liyakat ve adalet ilkelerinden koparıp keyfilik ve güç ilkelerine bağlamışlardır. Adalet ve keyfilik ile liyakat ve güç arasındaki bağ ne kadarsa, bu iki yol arasındaki bağ da o kadardır. Yeni meşruiyet, güce ve keyfiliğe dayalı bir arayıştır. Bu meşruiyet Muhammed öncesi Cahiliye'ye dönüşten de başka bir şey değildir. Tıpkı cahiliyedeki gibi meşruiyetin kaynağı asabiyet, kabilecilik, soy bağı ile yönetim, gücün fetişleştirilmesi, toplumsal rıza ve konsensüsün yok edilmesidir. Unutulmamalıdır ki süreklilik yoksa meşruiyet de yoktur. İşte Muhammedî medenilik yolunun temsilcisi Hüseyin'in itirazı da tam da bunadır.

4. Temsil ve Krizi

Medeni ve bedevi gelenek arasındaki çatışmada en dikkat çeken ve tartışmanın merkezinde olan sorun temsil yani siyasal sistemin nasıl ve kim tarafından yönetileceğidir. Bu sorun karşımıza hilafet problemi olarak çıkar. Medeni gelenek, şura ilkesini vurgulamakla beraber bunun nasıllığını topluma bırakmıştır¹³. İlk halifenin seçiminde medeni ve bedevi akım arasındaki çatışma eğilimlerinin varlığını net bir şekilde görüyoruz. Müslümanlar, peygamberin vefatından sonra, kabilevi gelenek ve esaslara uygun olarak çeşitli gruplara bölündüler. Bedevi gelenek hemen kendisini kabilecilik olarak gün yüzüne çıkarıyordu. Zaten, medeniliğin tüm boşluklarını ve belirsizliklerini o dolduracaktı.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Beni Ümeyye İslamın doğuşu sırasında nüfuz sahibiydiler, Kureyş içinde de diğerlerinden daha fazla mala ve kuvvete sahiptiler, İslami harekete karşı direnişi yönettiler ve otorite üzerindeki nüfuzları Bedir savaşından sonra Ebu Süfyan'ın liderliğinde daha da arttı. Fetih yılından sonra da Emevîler, nüfuzlarını tekrar diriltmek için ciddi bir şekilde gayret gösterdiler ve Ebu Bekir ile Ömer'in hilafetinde büyük bir başarı kazandılar. Liderleri Osman'a yardım ettiler ve hilafete geçişi sırasında devletteki en güçlü gruptular. Bu nedenle, Osman'ın Beni Ümeyye'ye büyük oranda güvenmesi ve desteklemesi beklenen bir diyet

13 Macid Hadduri, İslamda Adalet Kavramı, Çev: Selahattin Ayaz, Yöneliş Yay., İstanbul, 1991, s. 35.

ödemesiydi. Bunun sonucu olarak Kureyş hem kendi içinde bölündü hem de diğer kabilelerin nefreti büyüdü. Kureyş kendi içinde açık bir şekilde bölününce kabileler müdahale etmek için uygun fırsatı buldular. Böylece eyaletlerdeki kabilevi dürtünün bir gelişmesi olan bölge asabiyeti ortaya çıktı ki bu asabiyet Osman'dan sonraki tüm çatışmaların ve savaşların ana kaynağıdır. Ayrıca, eyaletlerin tüm zenginliklerinin ve gelirlerinin devlet merkezine veya Kureyşe akması da onların isyan nedenlerindendi. Osman'ın öldürülmesi ve Ali-Muaviye çatışması da kabilelerin Kureyş'e isyanını ve kabilevi akımın İslami akıma galip gelmesini sembolize eder¹⁴.

Ali'nin halifeliğe seçiminde ise, Peygambere damat olması, ilminden ve faziletinden kaynaklanan sosyal statüsü ve nüfuzu ile birlikte ensarın ve Haşimiler'in desteği en büyük etkendir. Ali, Kureyş'in bölündüğü, eyaletlerin Medine'ye karşı isyan ettiği, Osman'ı öldürmekle hilafetin gücüne darbe vuran kabileciliğe geri dönüldüğü, devlet merkezi olan Medine'nin nüfuzunun çığnendiği gergin bir dönemde halife oldu. Ali, Muhammed'in temsil ettiği medeni İslami geleneğe uygun bir şekilde hareket etmek için halife oldu. Ensar'ın ona desteği de İslami bir temele dayalıydı. Ali ise Muhammed'in bu medenilik misyonunun ikinci kuşak temsilcisi olarak sahneye çıkmıştır. Onun, bu misyona bakışı ve meşruiyet, temsil ve bölüşüm konularıyla ilgili görüşleri Muhammed misyonunun devamıdır. Bu inançlar gereği Ali'nin attığı ilk adım Osman'ın valilerini görevden almaktı ki bu da Muhammedî geleneğe sadakatının ilanıydı. Ancak Ali bedevi kabileci akımın yükselişe geçtiği bir ortamda halife oldu. Ebu Süfyan'ın temsil ettiği bu geleneğin o dönemdeki lideri oğlu Muaviye idi. Muaviye'nin Osman'ın öcü talebiyle ortaya çıkması, bedevi kabilevi bir temele dayanıyordu. Çünkü Muhammed'in medeni mirası suçluyu bulmayı akrabaların değil, devletin görevi haline dönüştürmüştü. Büyük bir kabileci kesimin Muaviye'nin etrafında toplanması da bedevi eğilimin gücüne ve yeniden dirilme şartlarının el verdiğine, olgunlaştığına işret ediyordu¹⁵.

Ali, Muhammed'in medeni İslami ilkelerine göre hareket etti. Bunun anlamı kabilevi akıma taşıdığı sıralarda karşı gelmek ve tamahkarların arzularına darbe vurmaktır. Bu yönelim, İslami eğilimin merkezi Medine'de kalmayı ve onun geleneklerine tutunmayı gerektiriyordu. Ancak Medine'nin gücü sallantılıydı, ayrıca kabilevi akımın nüfuzu, eyalet eşrafının Medine'de bulunması dolayısıyla geçici olarak oraya kadar uzanmıştı. Nihayet, Talha ve Zübeyr ayaklanmasından sonra Ali, adamlarının ve malın bulunduğu bir

14 Aziz Duri, İlk Dönem İslam Tarihi, s. 97, 104.

15 Aziz Duri, İlk Dönem İslam Tarihi, s. 105.

şehir olduğu için Irak'a Kufe'ye yürüdü. Bir de bölgecilik dürtüsü ve kabilevi akımın motive ettiği Irak ricali de bu adımın atılmasında pay sahibiydiler. Böylece Ali, İslami akımın merkezi olan Medine'yi terk etti.

Medeni geleneğin temsilcisi Ali'ye karşı bedevi geleneğin önderi Muaviye'nin kabilevi bir temele dayanarak isyan etmesi de Ali'nin yüz yüze kaldığı çatışmaların doruk noktasıdır. Muaviye, Ali'yi Osman'ı öldürtmekle suçlayarak halkı kışkırttı ve Osman'ın öcünü talep etti. Muaviye, insanları çeşitli mal ve mülk vaatleriyle razı etmeye, hoşnut tutmaya çalışıyor, propaganda faaliyetlerini yaygınlaştırıyor, Yemen gibi büyük kabilelerden evlilik yaparak kabilevi güç birliğini arttırıyordu. Muaviye, Ali'nin medeni politik inşasına tam zıt bir şekilde bedevi kabileci politikaya uygun olarak hareket ediyor, reislerin rızasını alıyor, şairleri topluyor, propaganda, ekonomik ve iktidar temerküzü, hile ve pragmatizmi (savaşta mızrakların ucuna Kuran sayfaları takması örneği) kullanıyordu. Ali ve Muaviye arasındaki çatışma iki akımın temsilcileri arasındaki bir çarpışmaydı. İslami akımın temsilcisi, İslami politikayı kabilevi bir ortamda uygulamaya çalışıyor ama aynı anda hem kendi koşulları hem de rakipleriyle çarpışıyordu. Kabilevi akımın temsilcisi ise, kabilevi bir ortamda kabilevi bir politika izliyordu. İşin garibi, Ali'ye destek verenlerin nazarında Ali, eyaletler arasında Irak'ın başkanlığını temsil ediyordu. Emevi döneminde Iraklıların davranışlarında görünen çelişkilerin anlaşılabilmesi için bu nokta çok önemlidir. Karşı tarafta ise, "Beni Ümeyye'yi Beni Haşim'den üstün gören ve Şam Irak'tan daha hayırlıdır diyen bir cemaat"ler ve kabileler birliği vardı. Bu çatışma sürecine Emevi bedevi geleneğin zaferi olarak Kerbelâ'da son noktanın konması gerekiyordu. Olağanüstü olan, geçici olan sadece Muhammed dönemiymiş. Tarihin yasaları medeniyetin yasalarına her zaman galip gelir, er ya da geç.

5. Bölüşüm ve Krizi

Muhammed-Ali-Hüseyin geleneğinin temsil ettiği medeni İslami çizgi ile Ebu Süfyan-Muaviye-Yezid'in temsil ettiği bedevi kabileci gelenek arasındaki en önemli çatışma kaynağı mülk ve onun işlevi ile ilgilidir. Daha önce de anlattığımız gibi İslam medeniyetinin sosyal, siyasal ve ekonomik söylemi tamamen bölüşüm konusuna odaklanmış ve bu konudaki haksızlık, zulüm ve aşırılık üzerine kurulu cahiliye geleneğini yıkmaya çalışmıştır. İslamın itikat, ibadet ve muamelata yönelik hiçbir iddiası yoktur ki bu bölüşüm sorununu merkeze almamış olsun. Ki Mekke'nin Muhammed'e şiddetle karşı çıkmasının özünde de bu farklılık vardı. Çünkü Muhammed

çok iyi bilmekteydi ki, cahiliyedeki sosyal, siyasal ve ekonomik kast, bölüşüm ve sınıf sistemi yerle bir olmadan eşitlik, adalet ve adil bölüşüm üzerine kurulu yeni medeniyet inşa edilemezdi. Bu yüzden Muhammed, davet sırasında ekonomik farklılıklarla mücadele etmiş, haksız kazancı, mal biriktirmeyi, altın, gümüş stoklamayı, lüks yaşamayı, fakir, öksüz ve yetimi gözetmemeyi, infak, sadaka ve zekat vermemeyi lanetlemiştir. Özellikle, ribayı ve Mekke toplumunda ona bağlı olarak oluşan toplumsal, mali politikayı birinci planda fakirlerin ve zayıfların durumlarını düzeltmeye yöneltmişti. Ebu Bekir'in hilafetinde ata uygulaması başlatıldı. Ebu Bekir ata'da Müslümanların eşitliğini göz önünde tutarak öncelik ve fazilet sahiplerini (ehlü's-sevabık) öne geçirmede ve insanlar arasında ihtiyaç olgusunu merkeze aldı: "Onun (takvanın) sevabını vermek Allah'a aittir, bu ise geçim problemidir, eşitlik her türlü farklılıktan, ayrımcılıktan daha hayırlıdır" demişti. Ama Ömer değişik bir görüş savundu ve ata'da Müslümanlar arasında Peygambere yakınlık, İslam'ı kabul etmede öncelik, yararlı hizmet ve faaliyetler, fakirlik ve zenginlik gibi ayrımlar koydu. Bu ayrımlara dayanarak da Beytül Mal'dan pay verdi¹⁶.

Osman, Ömer'in sistemine uydu. Fetihler durunca ganimet geliri de bitti ve eyaletlerdeki insanlar, gelirin kendilerine ata dışında hiçbir şey gelmeden Medine'ye aktığını gördüler. Bu anda homurtular başladı, bunlar geliri Müslümanların malı saydıklarından dolayı gelirin her eyalete, orada ikamet eden insanlara eşit dağıtılması gerektiğine inanıyorlardı. Buna mükabil halife (hükümet) onu Allah'ın malı (devletin malı) sayıyordu.

Muaviye ile birlikte bu yeni bölüşüm sistemi daha da kabileci bir yapı aldı. Kabileler açısından Emevîler, Kureyş'in egemenliğini temsil ediyorlardı. İdari alanda görüldüğü gibi Emevîler'in Arap olmayanlara karşı Arap egemenliğini sembolize ettiklerini duygusu da oluşmuştu. Kabilevi geleneklere ait olmalarına rağmen aşamalı olarak toprak mülkiyetine yönelen ve büyüyen bir aristokrasi olmaya başladılar. Yeni aristokrasinin merkezi Şam, muhalefetinki ise Irak'tı. Fakat Iraklılar Duri'nin ifadesiyle "onlar Ali'nin değil Irak'ın şiasıdır. Ali'ye ve ehline hamasat, Emevîlere itaat içindedirler. Ehli Irak'ın, Emevi kılıçları ve malları boy gösterince ne kadar mülke teslim oldukları bellidir. Onların Ali ve ehline destekleri de çoğu zaman bu hedefe varmak üzere bir vesileden ibaretti"¹⁷. İşin garibi Ali ve

16 Bedir'e katılanlara yılda 5000 dirhem, Bedirden sonra Hudeybiye'ye kadar Müslüman olanlara yılda 4000 dirhem, Hudeybiye'den sonra Ridde savaşlarına kadar Müslüman olanlara yılda 3000 dirhem, Ridde savaşlarından sonra Kadisiye ve Yemruk savaşlarına kadar Müslüman olanlara yılda 2000 dirhem, bundan sonra Müslüman olanlara yılda 100 dirhem verdi. Bu sistemin anlamı pratikte, Muhacirlerle Ensarı üstün tutmak, ata'da öne geçirmektir.

17 Aziz Duri, İlk Dönem İslam Tarihi, s. 113.

Hüseyin'e ihanetlerini örtmek ve gizlemek için en çok ağıt yakanlar, Timsah gözyaşları dökenler de onlardır.

Hüseyin, temsil ettiği gelenek gereği, devletin bir ailenin mülkü olmasına ve yönetimde veraset sisteminin doğmasına itiraz etti. Çünkü medeni İslami ilke gereği yönetimin "ümmetin seçimi", toplumun konsensüsü ve rızası ve icmanın gerçekleşmesi şartına inanıyordu. Ona göre İslam sadece dinî bir eşitliği değil aynı zamanda sosyal, siyasi ve ekonomik eşitliği de içeriyordu. Muhammed-Ali-Hüseyin'in temsil ettiği medeni geleneğe göre siyasal alan tamamen toplumsal alanın çoğulcu yapısı içerisinde karar süreçlerinin bir uzantısıdır. Yani asıl amaç toplumsal konsensüsü azami derecede sağlamaktır. Onun şuraya verdiği önem, idari atamalarda gösterdiği liyakat ilkesi ve savaşa bile karar verirken yaptığı istişareler bu kaygısının en önemli göstergeleridir. Mevdudî'ye göre, İslam'ın belirlediği serbest seçim, şura, düşünce özgürlüğü, ahlaki sorumluluk, adalet, liyakat, emanet olarak Beytül Mal'a sadakat, kanun egemenliği, hak ve statü konusunda tam eşitlik ilkeleri yok edilmişti. Ama İslam, Müslümanlar arasında adalete ve eşitliğe çağırıyordu. Bunun için İslam'ın çağrısı bu bakış açısına karşı çıkış ve direniş noktasıydı. Hüseyin de tam da bu direnişin sembolü olarak ortaya çıkmıştı¹⁸. Oysa Kerbelâ krizi ile ortaya çıkan Emevi/bedevi anlayışına göre, siyasal iktidar seçkin bir azınlığın sahiplenmesi ve yönetmesi gereken bir araçtır ve bu aracın en önemli işlevi bölüşüm gücünü ve tekeli elinde bulundurmasıdır.

Bu geleneğe göre, iktidar üstün bir elit aristokratik azınlığın (Emevi oligarşisinin) çıkarlarına hizmet eden bir araç, idare aynı sınıfın işlerini yürüten bir komite, elindeki güçler bu grubun diğer grupları ezmek için örgütlenmiş kurumları ve beytülmal da halkın emaneti değil bu grubun istediği gibi bölüştüreceği bir tahakküm ve temerküz aracıdır. Bu yapıda iktidar ve güç (mülk) asalete (kan bağına) dayanan bir üstün hakim grubun elindedir ve sistem hem mülkü hem de malı elinde tutan bu sınıfın çıkarına işleyen bir araçtır. Artık mülkün temeli adalet değil güç olmuştur. Bu anlayışa göre zaten siyasal iktidar ilişkileri, çıkarları çatışan sınıflar arasındaki mücadelenin bir sonucudur (halife kureyştendir veya imamet ehli beytindir anlayışı da aynı paradigmaya dayanır). Mala ve mülke sahip grup, iktidarı kendi amaçlarına göre biçimlendirir ve kendisine alternatif sınıfları devamlı baskı altında tutar ve onları yok etmeye çalışır.

18 Mevdudî, "Hüseyin'in Şehadeti Üzerine", Hz. Hüseyin, Bir Uyarı, Bir Sembol, Edit., Beyan Yay., İstanbul, 1985, s. 73-93.

Muhammedî medenilik yolu ise ekonomik ilişkileri adalet ve hakkaniyet ölçüleri içerisinde tutmuş ve en temel ekonomik ilke olarak “malın mülke tahakkümünü engellemek” ilan edilmiştir. Bunun için ekonomik temerküzün önlenmesi, ekonomik gücün bir iktidar aracına dönüşmemesi, emeğe saygı, emeksiz ve haksız zenginleşmeye itiraz, kölelik düzenini red, ahlaki paylaşım değerleri hakim kılınmıştır. Veda hutbesinde aktarılan ilkeler de bu minvaldendir. Yeni Emevi bedevi sistemi ise malı mülkün bir aracı olmaktan çıkartmakla kalmamış hatta mülkü mal haline dönüştürmüştür. Bu gelenek için ekonomi toplumun bir bütün olarak ortak çıkar ve saltanat hedefleri etrafında birleştirilmesinin aracına indirgenmiştir. Devlet, toplumun ekonomik gereksinimlerini siyasal iktidarın düzenlemelerine bağlayarak bir ve bütünsel bir ekonomik organizma yaratmak için kullanmış ve iktidarın bir aracı olarak toplumu ekonomik olarak düzenlemiş ve ona göre planlamıştır. Özellikle vergi toplamak, ganimet dağıtmak, tekel kurumlar oluşturmak, üretimi, bölüşümü ve dağıtımını kontrol etmek, sermaye sınıfları oluşturmak, insanların ekonomik geçimini düzenlemek, malı ve mülkü kontrol altında tutmak, ekonomik servet kaynaklarını ve kurumlarını istediği kişilere devretmek gibi birçok imkânı toplumu yönetmek, yeniden üretmek ve denetlemek için kullanmıştır. Son tahlilde devlet ile kendisinden beslenen ekonomik sınıfların varlığı ve çıkarı özdeşleştirilmiş ve aynı meşruiyet ilkelerine bağlı hale getirilmiştir. Emevîler ile başlayan İslami yönetim tarihi de bundan ibarettir.

Yeni sistemde her türlü güç ve iktidar olgusu gibi ekonomi de merkezden yönetilir ve denetlenir olmuş, kaynakların nasıl dağıtılacağı bir ailenin elinde kalmıştır (günümüzdeki Müslüman krallıklar da aynı geleneği sürdürmektedir). Hatta bizzat devlet bir ekonomik güç merkezi haline gelmiş, zenginliğin ve gücün bizzat kendisi olmuştur. En önemlisi ise Muhammedî medenilik yolunun ürettiği adalet ve ahlak donanımlı mümin tipi yerini dünyevilik ve zenginlik ile hayatı din ve devlet işleri olarak ayırmayan Müslüman tipine bırakmıştır. İtikat, ibadet ve ahlak arasında hiçbir ayırım yapmaksızın hepsini bir bütün olarak yaşayan mümin tipi gitmiş, bu üçlü ayırımı zaman, mekân ve çıkara göre ayırmayan Müslüman tipi gelmiştir. Ahlak yerini ekonomik çıkara bırakınca da Kerbelâ yolu tenhalaşmıştır. Kerbelâ’da Hüseyin’in yanında sadece 70 kişinin olmasının nedeni de budur. Halk, adalet ve zenginlik çağrılarında ikincisinin yanında yer almıştır. Her ne kadar gönlü birincisinden yana olsa da kılıçları ona karşı olmuştur.

Sonuç

Muhammed-Ali-Hüseyin çizgisinin temsil ettiği medenilik yolu ile Ebu Süfyan-Muaviye-Yezid çizgisinin temsil ettiği bedevilik yolu arasındaki evrensel çatışmayı Kerbelâ ölçeği bağlamında analiz etmeye çalıştık. Bu çatışmanın sadece o döneme has bir özellik değil evrensel bir insanlık sorunu olduğunu vurgulamaya çalıştık. Çünkü bu iki yol Habil-Kabil'den beri insanlığın asli sorunudur.

Bu iki çatışma sürekliliğinin Kerbelâ'ya yansıyan boyutlarını şu dikotomilerle özetleyebiliriz: evrensellik-yerellik, devlet-kabile, kardeşlik-asabiyet, hukuk-töre, hukukun üstünlüğü-üstünlerin hukuku, birey-kitle, insan-köle, farklılık-hemcilik, olmak-sahip olmak, ihtiyaç-iktidar, adalet-güç, ikna-baskı, ahlak-çıkar, düzen-kaos, özgürlük-kölelik, eşitlik-hiyerarşi, konsensüs-otorite, meşruiyet- keyfilik, adil bölüşüm-ekonomik temerküz.

Muhammed-Ali-Hüseyin çizgisinin temsil ettiği medenilik yolu dinî siyasi bir misyon ve ahlaki bir değer olarak amaçlandırırken, Ebu Süfyan-Muaviye-Yezid çizgisinin temsil ettiği bedevilik yolu dinî tamamen iktidar ve mülkün hizmetinde araçsallaştırmıştır. Siyasal iktidarın en önemli sorunu; toplumun siyasal iktidar tarafından gerçekleştirilen sosyal ve siyasal düzenlemeye, sosyal ve siyasal emirlere, kanunlara uyması ve bu emir ve kanunların insanların kişisel varlıklarından daha üstün ve güçlü olduğunu kabul etmeleridir. İnsanların kurallarla yönetilmeyi kabul etmeleri için, o kuralları söyleyen aşkın bir güce rıza göstermeleri gerekir. Çünkü hiçbir toplum, kişisel varlığı aşan ve yasayı söyleyen bir kutsallık odağı yaratmadan var olamaz. Emevi bedevi geleneği Kerbelâ krizi bağlamında toplumun kurulu düzene itaatini devam etmesi ve eşitsizlik ve haksızlıklara karşı kaderlerine rıza göstermeleri gereği dinî dönüştürmüş ve dinin bu tür yorumlarını toplumsal alanda hakim kılmıştır. Hatta Kerbelâ olayını bile toplumsal hafızanın sürekli yenilenmesi için bir tehdit ve terör olgusu olarak kullanmıştır.

Yeni dinin, meşruiyet alanı içerisinde kutsallıktan kaynaklı aşkınlık ve mutlaklık hukuku altında Tanrısal irade ile siyasal iktidarı temsil eden Emevi saltanatı birbiriyle örtüştürülmüş ve siyasal eylemler ve çıkarlar Tanrısal istek ve çıkarlara bağlanmıştır. Toplumsal itaatini güçlü bir şekilde bununla kuşatılması ile bireylerin değerleri ve çıkarları bu Tanrısal misyona bağlanmış ve yeni din, topluma olması gerekenlerin dünyasını ve olanların bu olması gerekenlerin nedenlerini oluşturduğu inancını kadercı bir söylemle yayarak statükoya olan itaatini devamını güçlendirmiştir. Bu güçle egemen olan siyasal iktidar temsilcileri toplumun birlik ve beraberliğinin, toplumsal dayanışmanın temsilcisi

olarak yüceltilmiş, bu birlik ve beraberlik metaforu içinde insanlar kuşatılmış, korkutulmuş ve kontrol altında tutulmuş ve saltanat dinî bir meşruiyet kisvesi altında hüküm sürmüştür. Bu ise iki gelenek arasında meşruiyet krizine yol açmıştır. Kerbelâ olayı üç temel meşruiyet kriz alanının savaşa yansımış halidir. Birincisi, Yezid iktidarının bireysel biati ve toplumsal itaati sağlamak ve onu yönetmek için kendi değer ve ilkelerinin kabul edilmesine duyduğu istek ve inançtır. Yezid'in temsil ettiği Emevi bedevi "siyasal inanç sistemi"ne Hüseyin'in temsil ettiği Muhammedî medeni "siyasal inanç sistemi"nin uymamasıdır. Hüseyin, kendisine yönelen bu "siyasal inanç sistemi"nin biat teklifini, kendi inanç sistemi ile değerlendirerek, ona itaat etmeyeceğine karar vermiştir.

İkinci sebep, Hüseyin'in yeni siyasal iktidarın, toplumdaki maddi ve manevi değerlerin, kaynakların toplum adına bağlayıcı nitelikler, meşru sayılan ilkeler yoluyla adil bir şekilde dağıtmak görevini başta halifelik ilan tarzı olmak üzere yapmadığı ve yapamayacağına olan inancıdır. Muaviye ve Yezid iktidarının, hem Muhammedî medenilik misyonunun ruhuna, hem toplumsal taleplere hem de İslami meşruiyet kaynaklarına dayanmadan keyfi cevaplar üretme yanlışlığına düşerek, toplumun siyasal iktidarın meşruiyetine olan güvenini zedelemiştir. Hüseyin, siyasal iktidarın belirlemiş olduğu güce ve zorbalığa dayalı keyfi ilkeleri ve amaçları kabul etmeyi ve ondan kaynaklanan emir ve eylemlere rıza göstermeyi; yeni siyasal sistemi düzenleyen hukuki, ekonomik, bürokratik ve siyasal yapı ve bu yapıyı şekillendiren normları benimsemeyi; yeni siyasal sistemin içerisinde siyasal iktidarı yürüten cahiliye geleneği olarak kabileciliğe dayalı temsil ve kimlik niteliklerini ve Yezid ve kadrosunun kişisel niteliklerine, üstünlüklerine ve yeteneklerine güven duymayı ve biat etmeyi doğal olarak da meşru görmeyi temsil ettiği Muhammedî medeni geleneğin ilkelerine aykırı bulmuştur. Meşruiyet krizi kaynaklı olarak ortaya çıkan Kerbelâ savaşının üçüncü sebebi ise, Osman ile başlayan, Muaviye ile doruğa çıkan ve Yezid ile tahkim edilip sürekliliğe dönüşüp kurumsallaşan siyasal (saltanat) ve ekonomik temerküz tehdididir. Hüseyin'e göre, yeni siyasal iktidar, bir kabilenin hem saltanat hem de ekonomik güç olarak kendini mülkün hakimi ve sahibi kılmak ve imtiyaz ve iktidar ayrıcalıklarını kurumsallaştırıp sürekliliğe dönüştürüp bu alanlarda tekel olmak isteğidir. Saltanatı ve ekonomik temerküzü temsil eden bu yeni kabilevi iktidar, kendi yarattığı sınıfların çıkarlarını ve çatışmalarını kontrol altında tutmak ve bunları meşrulaştırmak için, başta ekonomi olmak üzere tüm toplumsal ilişkilere müdahale edecek, elindeki güç kaynaklarını tüm topluma adil dağıtmak yerine, kendine yakın sınıflar arasında bölüştürecektir, İslami meşruiyet kaynaklarını ve halkı kontrol etmek için, topluma yaptığı müdahaleyi.

haklılaştırmak için dinsel ve geleneksel haklılaştırmaya yönelik bir söyleme dayalı yeni bir meşrulaştırma içerisine girecek ve yeni siyasal iktidar, üzerine dayandığı meşruiyet ilkelerini toplumsal alanda rızaya ve konsensüse dönüştüremediği için ikna yöntemlerini değil, zor, baskı, şiddet ve terör yöntemlerini öne çıkaracaktır. Hüseyin'e göre fiili (de facto) olarak var olan bu sistem hukuki ve meşru (de jure) olarak yok hükmündedir. Bu yüzden Kerbelâ krizi, olan ile olması gereken arasındaki bir savaştır.

Bu meşruiyet krizi içerisinde, Muhammedî medeniyetin meşruiyet kaynakları ve başta Hüseyin olmak üzere onu temsil edenler, yeni sistem karşısında üç tercihle karşı karşıya kalmıştır. Birincisi, siyasal iktidarın, kendisini tanımlama, endokrine etme ve kabul ettirme girişimlerine rıza göstermek. İkincisi, siyasi ve ekonomik kazanımlar için kendiliğinden, gönüllü olarak iktidar değerleriyle özdeşleşmeye çalışmak.

Üçüncüsü, bütünüyle siyasi iktidarı, onun meşruiyetini reddedip farklılaşmaya çalışarak meşruiyet krizini sürekli hale dönüştürmek. Ki Kerbelâ olayında Hüseyin üçüncü yolu seçecek ve bu iki gelenek arasındaki çatışmayı hem evrensel bir misyona hem de ezeli ve ebedi bir mücadeleye dönüştürecektir. Bu mücadele her zaman adalet karşısında gücü temsil edenlerin tehdidi olarak yaşayacaktır. Çünkü bugün de adı Yezid olmasa da, bu geleneğin temsilcileri her yerde güce ve keyfiliğe dayalı tahakkümlerini sürdürmeye çalışıyorlar. Ve savaş zannedildiği gibi din kaynaklı (Hıristiyanlık-İslam), bölge kaynaklı (Batı-Doğu), mezhep kaynaklı (Alevi-Sünni), mahalle kaynaklı (lâik-muhafazakâr), ırk kaynaklı (Türk-Kürt) değildir.

Kerbelâ olayında Hüseyin'in hepimize öğrettiği gibi; insanlar arasında biri adalet diğeri kaba güçle yönlendirilen iki tür savaş/mücadele vardır ve bunların yapıları öyledir ki, birinin bittiği yerde, daima ötekisi başlar. Gelenek medeniyeti vahye bağlayan bir zincirdir ve İslam geleneği açısından bu zincirin en önemli halkası hiç şüphesiz Hüseyin'dir. Hüseyin bu misyonu dedesi Muhammed'den öğrendiği "Zulme rıza zulümdür. Zulüm karşısında susan dilsiz şeytandır" düsturu ve babası Ali'den duyduğu "Hakları için mücadele etmeyenler, haklarıyla birlikte şereflerini de kaybederler" ilkesinin gereğini yerine getirmiştir. Belki Hüseyin, haklarını kaybetmiştir ama şerefini kazanmıştır. Böylece, "eşrefi mahlukat" ne demektir bilmiyorduk demememiz için bize de şahitlik etmiştir. Her yerin Kerbelâ, her günün aşura olduğu bu çağda Hüseyin bize öğretmiştir ki; adalet için savaşanlar daima küçük bir azınlık kalmaya mahkumdurlar ve sadece bu yüzden bile adalet için savaşmaya mecburdurlar.